

Ribų valdymas asmeninių socialinių paslaugų erdvėje: samprata, iššūkiai ir galimybės

Violeta Gevorgianienė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedra
Universiteto g. 9, LT-01513 Vilnius
El. paštas: violeta.gevorgianiene@fsf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-6816-8390>
<https://ror.org/03nadee84>

Eglė Šumskienė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedra
Universiteto g. 9, LT-01513 Vilnius
El. paštas: egle.sumskiene@fsf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-8645-5748>
<https://ror.org/03nadee84>

Rasa Genienė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedra
Universiteto g. 9, LT-01513 Vilnius
El. paštas: rasa.geniene@fsf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-5507-6219>

Laimutė Žalimienė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedra
Universiteto g. 9, LT-01513 Vilnius
El. paštas: laimute.zalimiene@fsf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0003-0445-4643>
<https://ror.org/03nadee84>

Eugenijus Dunajevs

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Socialinio darbo ir socialinės gerovės katedra
Universiteto g. 9, LT-01513 Vilnius
El. paštas: eugenijus.dunajevas@fsf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-0270-674X>
<https://ror.org/03nadee84>

Santrauka. Lietuvai susidūrus su išorinėmis grėsmėmis, asmeninių socialinių paslaugų sistema turi prisitaikyti prie poreikio keisti paslaugų turinį ir įsileisti naujus socialinių paslaugų teikėjus, taigi valdyti veiklos ribas tarp formaliai teikiamų socialinių paslaugų ir kitų pagalbą teikiančių asmenų bei organizacijų. Straipsnio tikslas – apibrėžti ribų ir ribų valdymo sampratą bei atskleisti, kaip skirtingų socialinių erdvių veikėjai – formalių (institucionalizuotų) socialinių paslaugų teikėjai bei neformalių (neinstitucionalizuotų) socialinę pagalbą teikiantys

Received: 2024-07-15. **Accepted:** 2024-08-25.

Copyright © 2024 Violeta Gevorgianienė, Eglė Šumskienė, Rasa Genienė, Laimutė Žalimienė, Eugenijus Dunajevs. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

asmenys – valdo savo veiklos ribas. Tyrime dalyvavo formalūs socialinių paslaugų teikėjai (8 fokus grupės) ir neformalūs pagalbos teikėjai, veikiantys skirtingo dydžio savivaldybėse (10 interviu). Tyrimas atskleidė, kad krizės paskatina skirtingų socialinių paslaugų teikėjų veiklos ribų kaitą, atveria naujų veiklos galimybių. Šioje takioje iššūkių ir paieškų, kaip juos atliepti, fazėje formuojasi naujų pagalbos formų kontūrai. Krizių patirties refleksija leidžia konstruoti projekcijas ateityje kilšančioms grėsmėms valdyti.

Pagrindiniai žodžiai: asmeninių socialinių paslaugų sistema, socialinė erdvė, ribų valdymas, krizė, atsparumas.

Boundary Work in the Space of Personal Social Services: Concepts, Challenges and Opportunities

Summary. In the face of external threats, Lithuania's personal social services system must adapt to ensure the continued delivery of services. It must respond to the need to change the content of services, expand the scope of services to include new clients, attract or admit new social service providers, and manage the boundaries between formally provided social services and other individuals and organizations offering assistance. The aim of this article is to define the concepts of 'boundaries' and 'boundary work' in the context of personal social services' resilience to external threats and to investigate how actors from different social spaces—formal (institutionalized) social service providers and non-formal (non-institutionalized) social assistance providers—characterize their interactions with each other and perform 'boundary work'. Research methods include interviews and focus groups. Research participants comprise: 1) formal social service providers (8 focus groups), and 2) informal actors operating in municipalities of different sizes (10 interviews). The study revealed that crises lead to shifts in the boundaries between the activities of different social service providers, increased interactions between actors from different social spaces, the creation of new cooperation networks, emerging opportunities for action, and limitations in their activities. In this phase of challenges and the search for solutions, new social service providers emerge and the contours of new forms of assistance take shape. Reflecting on the experience of crises allows for the construction of future projections for possible recurrent threats.

Keywords: personal social services, social space, boundary work, crisis, resilience.

Įvadas

Lietuvai susidūrus su išorinėmis grėsmėmis, tokiomis kaip neteisėta migracija, Rusijos agresija Ukrainoje, pandemija, jų poveikį pirmiausia patiria pažeidžiami žmonės – senyvo amžiaus, turintys negalią, imigrantai. Asmeninių socialinių paslaugų (toliau – ASP) sistema ne tik turi tęsti savo funkcionavimą, bet ir transformuotis, kad galėtų patenkinti naujus esamų klientų ir naujų atsiradusių klientų poreikius. Išorinių krizių kontekste aktualėja socialinių paslaugų elastingumas, kurio esmine prielaida tampa socialinių paslaugų sistemos gebėjimas prisitaikyti prie poreikio: 1) keisti paslaugų turinį (pvz., užtikrinti socialinių paslaugų teikimą pandemijos laikotarpiu); 2) plėsti jos apimtį įtraukiant naujus klientus (pvz., imigrantus); 3) pritraukti ar įsileisti naujus socialinių paslaugų teikėjus, taigi valdyti ribas tarp formaliai teikiamų socialinių paslaugų ir kitų pagalbą teikiančių asmenų bei organizacijų.

Tokie išoriniai sukrėtimai ne tik verčia keistis formalius paslaugų teikėjus, bet ir suaktyvina visuomenės narių socialinį kapitalą: iškyla nauji veikėjai, kurie pastebi naujus žmonių poreikius, įsitraukia į pagalbą jiems, tam tikru būdu neformaliai papildydami socialinių paslaugų spektrą, užpildydami paslaugų spragas tarp skirtingų sektorių bei inicijuodami naujoviškus pagalbos būdus. Ši pagalba gali išeiti už esamos institucionalizuotos paslaugų sistemos ribų ir siūlyti naujus poreikius atliepiančias dar neteiktas

paslaugas ar jų teikimo būdus. Iš tokių naujų veikėjų Lietuvoje galima įvardyti viešosios įstaigos „Sienos grupė“ (toliau – „Sienos grupė“) savanorius, kurie padėdavo neteisėtai sieną kirtusiems migrantams patenkinti bazinius poreikius – sušilti, pavalgyti, gauti sausų drabužių, būtinąją medicinos pagalbą arba tiesiog nenumirti miške, kol migrantai yra „blaškomi“ tarp kelių šalių sienos apsaugos pareigūnų. Naujų veikėjų atsiradimas, orientacija į nepatenkinamus poreikius, žmogaus teisių pažeidimus bei jų kuriami socialiniai tinklai rodo didėjančią bendruomenės atsparumą, kuris siejamas su augančiu socialiniu kapitalu. Bulley (2013) teigimu, atsparumas savo esme yra bendruomenės elgesio būdų kūrimas ir valdymas, o ne bendruomenės solidarumo stiprinimas. Tokiomis sąlygomis, kai šalia formalios ASP sistemos veikėjų pradeda veikti ir asmenys arba jų grupės, nepriklausantys formaliai ASP sistemai, pagalbos teikėjams gali kilti poreikis „valdyti [veikimo] ribas“ (angl. *boundary work*), tai yra atrasti, už kokią pagalbą jie gali priimti atsakomybę ir kur rizikuoja įžengti į kitų profesionalų veikimo erdvę.

Šio straipsnio tikslas: apibrėžti „ribų“ ir „ribų valdymo“ sampratą ASP atsparumo išorinėms grėsmėms perspektyvoje bei atskleisti, kaip skirtingi veikėjai – formalių (institucionalizuotų) socialinių paslaugų teikėjai bei neformalią (neinstitucionalizuotą) socialinę pagalbą teikiantys asmenys – apibūdina tarpusavio sąveiką ir valdo savo teikiamų paslaugų ribas.

Pasitelkiant ribų valdymo sampratą straipsnyje siekiama atskleisti formalios ir neformalios pagalbos sąveiką bei formalios paslaugų sistemos atvirumo pokyčiams problemą. Neformalių veikėjų dalyvavimas teikiant socialines paslaugas krizių kontekste analizuojamas pasitelkiant „Sienos grupės“ atvejį, todėl analizės rezultatai traktuotini kaip atvejo studija ir išvalgos tolesniam tyrimui, pasitelkiant platesnę neformalių paslaugų teikėjų, veikusių krizių kontekste, patirtį.

Teorinėje straipsnio dalyje pirmiausia aptariama socialinių erdvių ir ribų tarp jų samprata bei ribų valdymo ypatumai. Ši analizė padės apibrėžti platesnę asmeninių socialinių paslaugų kontekstą ir jo kaitą pastarųjų metų krizėse, remiantis „Sienos grupės“, kurios inovatyvūs veikimo būdai gali būti laikomi skirtingas socialines erdves jungiančiais „paribio objektais“, atveju. Toliau pristatoma tyrimo metodologija ir pateikiami tyrimo duomenys, atskleidžiantys, kokios ribų tarp formalių ir „kitų“ paslaugų teikėjų valdymo strategijos išryškėjo tyrime. Tyrime dalyvavo įvairių formalių socialinių paslaugų teikėjai, atstovaujantys skirtingoms Lietuvos savivaldybėms, biudžetinėms ir nevyriausybiniams socialinio darbo įstaigoms ir vienai neformaliai socialinę pagalbą teikiančiai „Sienos grupei“, padedančiai neteisėtai sieną kirtusiems migrantams. Šios organizacijos veiklos analizė ne tik leido išryškinti takoskyrą tarp formalių ir „kitų“ socialinių paslaugų teikėjų, bet ir stebėti, kaip augo organizacijos pripažinimas, autoritetas, stiprėjo visuomenės, politikų ir valdininkų suvokimas apie jos veiklos svarbą ir iš dalies vyko organizacijos formalizavimasis (nors pastarasis aspektas peržengia šio straipsnio tikslo ribas, tad plačiau nebus analizuojamas).

Socialinių erdvių ir ribų tarp jų samprata

„Ribų valdymo“ koncepcija nurodo reiškinius (objektus, procesus, taisykles), kuriuos galima apibrėžti vartojant jų esatį įreminančią „ribų sąvoką“ (Friedman, Sykes, Lapidot-Lefler ir Haj, 2016). Šiame straipsnyje toks objektas, turintis realias ar išivaizduojamas veikimo ribas, remiantis Liu ir Emirbaer (2016) socialinių erdvių koncepcija, vadinamas ASP erdve. Lietuvos socialinių paslaugų sistemos erdvės ribas apibrėžia socialinių paslaugų teikimą reglamentuojantys teisės aktai, kur į socialinių paslaugų erdvės koncepciją patenka socialinių paslaugų teikėjai, jų funkcijos, paslaugų turinys, gavėjai, kt. Kiekviena socialinė erdvė turi tvarkos principą, siejantį jos dalyvius ir išskiriantį ją iš kitų erdvių – ši principą Bourdieu (1997) savo lauko teorijoje vadina *nomos*. Vadovaudamiesi šiuo tvarkos principu, socialinės erdvės viduje ir išorėje esantys veikėjai įvairiai valdo ribas ir keičiasi įvairiomis kapitalo formomis, taip kurdami erdvines ribas socialinėse erdvėse ir tarp jų (Liu ir Emirbaer, 2016). Socialinės erdvės metafora leidžia mąstyti apie tai, kokią tikrovę kuriame ir kaip ta tikrovė kuria mus (Friedman et al., 2016). Nors erdvės sąvoka sociologijos, geografijos, kt. disciplinų tyrimuose pastaruoju metu yra plačiai vartojama (Silber, 1995; Liu, 2021), asmeninių socialinių paslaugų tyrimuose ši metafora taikyta ribotai, daugiausia turint galvoje vietą, kurioje teikiamos paslaugos (Spatscheck ir Wolf-Ostermann, 2009; Stanley, Larkins, Austerberry, Farrelly, Manthorpe ir Ridley, 2016), ar neigiamų reiškinių, pavyzdžiui, skurdo paplitimą skirtingose vietovėse (Mattisson, Stroh, Carlsson, Fange, Lethin ir Axmon, 2023; Fairbanks, 2024).

Išorinių grėsmių valdymo metu patiriami iššūkiai skatina permąstyti asmeninių socialinių paslaugų sistemos (ASPS) suvokimą. Jei į ASPS žvelgiame kaip į socialinę erdvę, susidedančią iš formalių paslaugų teikėjų, gavėjų, paslaugų organizatorių, konkrečioje srityje veikiančių NVO, kurios veikėjų funkcijas ir veikimo principus apibūdina šalies teisės sistema, tada, nagrinėdami „ribų valdymą“, turime galvoje ASP erdvės sąveiką su kitomis socialinėmis erdvėmis, tokiomis kaip neformalios organizacijos, pilietinės iniciatyvos. Šios sąveikos analizė įgyja naują perspektyvą, kai į ASPS žvelgiame kaip į platesnės socialinės pagalbos erdvės, kurioje potencialiai esama daug pagalbos teikėjų ir pagalbos galimybių, dalį. Pavyzdys galėtų būti už formalios sveikatos sistemos ribų susikūrusi organizacija „Raudonos nosys“, kurios nariai veikia ne kaip sveikatos apsaugos sistemos atstovai, bet kaip pagalbos erdvės veikėjai, inicijuojantys kūrybiškas pagalbos veiklas ir prisiimantys už jas atsakomybę.

Institucionalizuotų sistemų, kurios dalyvauja sprendžiant iššūkius, kilus grėsmių, yra daug (sveikatos, socialinių paslaugų, švietimo ir kitos) ir jos susijusios daugiabiais ryšiais (Bergstrom ir Dekker, 2014). Pavyzdžiui, siekiant suvaldyti neteisėtos migracijos krizę, pagrindinės atsakomybės ėmėsi vidaus reikalų sistema (sienos apsaugos), kuri konfrontavo su kitomis sistemomis: viena vertus, į grėsmę buvo reaguojama pasitelkiant atstūmimo, atgrasymo (angl. *push back*) strategiją bei apribojant neteisėtai valstybės sieną kirtusių migrantų laisvę. Kita vertus, tarp šių migrantų buvo ir motinų su mažais vaikais, senyvo amžiaus ar negalia turinčių asmenų, kuriems buvo reikalinga kitų sistemų (medicinos, švietimo, socialinės apsaugos) pagalba, tačiau kadangi dominavo jėgos

struktūroms įprasti darbo metodai, buvo pasitelktas šiuo atvejų griežtas „ribų valdymas“ atskiriant įvairius pagalbos teikėjus bei izoliuojant potencialius pagalbos gavėjus. Taigi ribos tarp šių skirtingais darbo metodais besivadovaujančių sistemų žymi jų skirtingumą (angl. *markers of difference*) (Lunkka, Jansson, Mainela, Suhonen, Meriläinen, Puhakka, ir Wiik, 2022).

Plėtodami įvairių autorių holistinį požiūrį į sistemas erdvės perspektyvoje, galime daryti prielaidą, kad pagalbos erdvė yra platesnė už formalias paslaugų sistemas *aprépties požiūriu* ir kūrybiškos *veikimo laisvės* požiūriu, nes, nereguliuojami formalių institucijų, šios erdvės veikėjai yra mažiau ribojami savo veiksmų. Veikimo laisvė yra ypač svarbi, kai problemas reikia spręsti nedelsiant ir nelaukiant, kol formali sistema (ribojama biurokratinių procesų) galės įsitraukti į paslaugų teikimą. Bergstrom ir Dekker (2014) teigimu, kiekvienas kompleksinės sistemos dalyvis mažai ką kontroliuoja pats, bet tuo pačiu viskam daro įtaką. Tai yra nė vienas atskiras veikėjas neužtikrina, kad visumos atsparumas stiprėtų, tačiau visi kartu savo lokaliais veiksmais, ryšiais ir sąveikomis daro įtaką visumos atsparumui (Bergstrom ir Dekker, 2014). Todėl galima manyti, kad socialinės pagalbos erdvės veikėjų ir jų ryšių bei veiklos heterogeniškumas yra svarbi sąlyga socialinės pagalbos kaip visumos atsparumui stiprėti. Formalios institucijos, atsakingos už pažeidžiamų visuomenės grupių poreikių tenkinimą, krizės akivaizdoje pripažino būtinybę atverti savo ribas ir taip didino ASPS atsparumą, pavyzdžiui, teikė paramą Lietuvos Raudonojo kryžiaus koordinuojamai įvairiapusiškai pagalbai neteisėtai į Lietuvą patekusiems migrantams, kol šie gyveno griežtai struktūruotose „pabėgėlių“ stovyklose.

Lamont, Molnar (2002, 186) teigimu, ribos pasižymi pralaidumu, iškilumu, ilgamžiškumu ir matomumu. Kai krizės metu vykstantys socialiniai pokyčiai kuria naujų paslaugų poreikį, profesinio veikimo ribos perkeliamos, tampa difuzinės (Abbott 553). Kartu, keičiantis socialinės erdvės riboms, keičiasi ir jos kaip visumos struktūra (Abbott 556). Tai reiškia, jog darbas su ribomis (pavyzdžiui, ribų peržengimas) gali keisti pagalbos pobūdį. Savo ruožtu išorinės grėsmės, socialiniai ir geopolitiniai pokyčiai gali skatinti naujų socialinių erdvių susidarymą, nes „socialinės erdvės formuojasi labai lankoje fazėje, kai veikėjai ir pozicijos vienas kitą formuoja ir greitai keičia savo santykius erdvėje ir laike“ (Liu, Emirbaer, 2016, p. 75). Be to, ribos tarp socialinių sistemų ar plačiau erdvių yra kartu ir šių erdvių sąlyčio taškai, palengvinantys žinių perdavimą ir kūrimą (Lamont, Molnar, 2002, 180). Todėl riboms valdyti svarbi bendra kalba, bendro žodyno kūrimas (Wenger-Trayner, Wenger-Trayner, Cameron, Eryigit-Madzwamuse ir Hart, 2017). Darbas su ribomis – tai ir kategorijų kūrimas, ir samprotavimas apie tas kategorijas, taigi – bendra prasmės kūrimo praktika (Lunkka et al., 2022). Ilgainiui perkeltos ribos gali būti institucionalizuojamos, siekiant įtraukti tam tikras veiklas į profesinės veiklos sąrašą (Lamont ir Molnar, 2002).

Ribų peržengimo svarbą skirtingų sričių profesionalų veikloje kvestionuoja Farchi, Dopson ir Ferlie (2023). Aptardami hibridines pagalbos teikėjų medicinos srityje grupes, autoriai neatsitiktinai vartoja erdvės sąvoką, kaip leidžiančią išeiti už įprastos sistemos sampratos ribų. Konstatuodami, kad ribos nebūtinai turi būti peržengtos, o gali būti pertvarkytos (angl. *rearranging*), autoriai vis dėlto teigia, kad kažkiek jas išsaugoti yra

svarbu, ne tai leidžia skirtingiems veikėjams susivokti, ko tikėtis iš kito veikėjo kompetencijų, veikimo būdų tikslams pasiekti. Cituodami Quick ir Feldman (2014), Farchi ir kt. pritaria, kad ribos gali būti suvokiamos kaip „sankryžos“, kuriose dalykai gali būti sujungti, o ne kaip skiriamieji ženklai, kuriuos reikia apeiti (2023, p. 280). Pavyzdžiui, pandemijos kontekste ASP sistemos ribas itin griežtai apibrėžė naujos kuriamos taisyklės, kylančios iš sveikatos priežiūros sistemos, tačiau ilgainiui – pandemijai pasibaigus – tos taisyklės tapo įprasta praktika, kasdienybe, veikimo algoritmais (pavyzdžiui, reikalavimas tam tikrosmis aplinkybėmis dėvėti kaukę). Vis dėlto, kai nėra aiškių riboženklių tarp profesinės veiklos funkcijų arba jos neryškios, specialistai verčiami įsitraukti į ilgesnius situacijų vertinimo ir pagrindimo procesus, dažnai tai darant paslaugų kokybės sąskaita.

Paribio objektas kaip jungtis tarp skirtingų socialinių erdvių

Aptariant ribas ir jų valdymą, instrumentiniu požiūriu yra svarbi sąvoka „paribio objektas“ (angl. *boundary object*), kuris suprantamas kaip vieta komunikacijai, „tiltams“, įtraukčiai. Šios sąvokos autorius L. Star teigė, kad paribio objektai turi būti tuo pačiu ir konkretūs, ir abstraktūs, takūs ir apibrėžti, kad suteiktų įvairioms grupėms galimybių koordinuoti savo veiksmus nesiekiant sutarimo dėl tikslų ir interesų (Star ir Griesemer, 1989). Paribio objektas ne tik atskiria vienos srities atstovus nuo kitų, bet leidžia jiems susikalbėti, kad būtų galima veikti toliau, nepaisant esamų skirtumų (Lamont 178; Star ir Griesemer, 1989). Pavyzdžiui, neteisėtose migracijos kontekste nauji pagalbos teikėjai (dažnu atveju – NVO sektorius) sutelkdavo skirtingų sistemų politikos formuotojus ir jos įgyvendintojus siekiant krizę vertinti kaip sudėtingą reiškinį, o ne kaip už atskiras jos dalis atsakingų veikėjų – sveikatos, socialinės, švietimo, saugumo – atsakomybės sritį. Šiuo atveju galima manyti, kad paribio (susikalbėjimo, sąsajos) objektu buvo sąvoka ir tikslas „saugumas“.

Wenger (2000) įvardija tris paribio objektų tipus: tai artefaktai (standartinės normos, metodai, daiktai, modeliai, žemėlapiai), diskursai (bendra kalba, kuri leidžia komunkuoti ir derėtis dėl prasmų) ir procesai (aiškios rutinos ir procedūros organizacijoje). Kuriant inovacijas paribio objektai atlieka jungčių (angl. *bridge-makers*) vaidmenį, tai yra sutelkia veikėjus, skatindami integraciją ir bendros prasmės kūrimą. Walker ir Nocon (2007) kalba apie ribų peržengimo kompetenciją – kaip „gebėjimą valdyti ir integruoti daugybę skirtingų diskursų ir praktikų peržengiant socialines ribas“ (p. 181, cit. iš Akerman ir Bakker, 2011).

Skirtingų – institucionalizuotų ir neinstitutionalizuotų – veikėjų sąveikas koordinuojantys mechanizmai atsiskleidžia praktikoje ir juos formuoja naujumas, neapibrėžtumas, pokytis. Tam, kad veiksmų koordinavimas veiktų, svarbu turėti tokį paribio objektą, kuris „egzistuoja daugybiniuose socialiniuose pasauliuose... ir kiekviename turi skirtingus identitetus“ (Mele et al., 2019, p. 263). Taigi paribio objektas gali būti priemonė, artefaktas, vaizdas, kuris padeda skirtingiems veikėjams kurti prasmę. Atsižvelgiant į aplinkybes (pvz., kiek planinga yra skirtingų veikėjų sąveika), paribio objektas veikia kaip fizinis ar simbolinis artefaktas, kuris arba vadovauja veikėjų bendradarbiavimui, arba inicijuoja

diskusijas ir derina skirtingų šalių perspektyvas (Mele et al. 2019). Tačiau ribų valdymas nėra tik diskursyvi praktika, bet gali vykti daugiau ar mažiau atvirai vykdomose veiklose (Bochove et al., 2018). Kyla klausimas – kas galėtų būti toks *paribio objektas* asmeninių socialinių paslaugų srityje? O jei tokio nėra, kokie kiti skirtingų veikėjų sąlyčio taškai galėtų būti suaktyvinti siekiant stiprinti ASP atsparumą? Pastaraisiais metais Lietuvoje patirtų išorinių krizių kontekste paribio objektų dažnai ieško ir patys pagalbos teikėjai – nevyriausybinių organizacijų, kurios ne tik teikė neformalią pagalbą, bet ir skatino diskursą tarp skirtingų sistemų dalijantis atsakomybių sritimis, kurios iki krizių nebuvo aptartos, neturėjo veikimo algoritmų. Pavyzdžiui, neteisėtai sieną kirtę migrantai iki krizės buvo kontroliuojami sienos apsaugos tarnybų, tačiau nevyriausybinių sektoriaus veikla išskėlė daugybę klausimų apie atsakomybes, susijusias su šių žmonių poreikių tenkinimu švietimo, sveikatos, socialinių paslaugų ir žmogaus teisių kontekste. Kitaip tariant, NVO inicijuojami inovatyvūs veikimo būdai tapo skirtingų sistemų sąlyčio tašku – paribio objektu. Kaip teigia Akkerman ir Bakker (2011), paribio objektai ne tik veikia kaip tiltai tarp atskirų pasaulių, bet ir atstovauja šių susijusių pasaulių skirčiai.

Socialinio kapitalo iškilimas ir sutelkimas

Socialinės erdvės viduje ir išorėje esantys veikėjai įvairiai valdo veiklos ribas ir keičiasi įvairiomis kapitalo formomis (Liu ir Emirbaer, 2016). Taigi, analizuojant ribų tarp socialinių erdvių valdymo sampratą, negali būti apeinamas socialinių erdvių veikėjų disponuojamo socialinio kapitalo klausimas. Socialinis kapitalas yra įkūnytas vietinio lygmens šeimos, kaimynų ir kitų grupių socialiniuose tinkluose, susiformavusiuose gyvenamojoje vietoje, darbo ir bendrų interesų srityje dėl pasitikėjimo, abipusiškumo ir savitarpio paramos. Šis kapitalas gali būti ir yra pasitelkiamas kaip svarbus išteklius reaguojant į kilusias išorines grėsmes (Lalone, 2012). Socialinį kapitalą galima pasiekti tiek per neformalius vietos socialinius ir ekonominius tinklus, tiek per formalius politikos ir planavimo kanalus (Lalone, 2012). Lanone tyrimai rodo, kad didžiulis pagalbos tinklas gali susikurti ir pavienio asmens, kuriam rūpi kokia nors pagalbos sritis, iniciatyva. Murphy (2007) tokias pagalbos iniciatyvas vadina iškylančiomis (angl. *emergent*) organizacijomis ar grupėmis. Besiformuojančios grupės atsiranda ir plečiasi poreikiams, kurių, kaip jos mano, neatliepia kiti pagalbos erdvės veikėjai, patenkinti. Nors ekstremaliųjų situacijų planuotojams šios grupės gali atrodyti mažiau nuspėjamos nei formalios, vis dėlto jos, pasak Lalone (2012), yra spontaniški socialinio kapitalo mobilizavimo tinklai, tad labai svarbu šio spontaniškumo neatbaidyti.

Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas: atskleisti, kaip skirtingi veikėjai – formalių (institucionalizuotų) socialinių paslaugų teikėjai bei neformalią (neinstitucionalizuotą) socialinę pagalbą teikiantys asmenys – apibūdina tarpusavio sąveiką ir kaip valdo savo teikiamų paslaugų ribas.

Pagrindinis tyrimo klausimas: Ar / kaip socialinių paslaugų teikėjų ir kitų (ne socialinio darbo srities) veikėjų bendradarbiavimas daro įtaką socialinių paslaugų transformacijai? Straipsnyje aprašomo tyrimo etapo, susijusio su veiklos ribų tarp įvairių pagalbos teikėjų valdymu, kontekste pagrindinis klausimas išskleistas taip: Kokius tikslus sau keliate teikdami pagalbą ir kaip matote savo atsakomybės ribas? Kaip vyksta sąveika tarp jūsų ir kitų paslaugų teikėjų? Kuo jūsų teikiama pagalba skiriasi nuo tų paslaugų (priklausomai nuo informantų, užbaigiama arba „... kurias teikia socialinių paslaugų srities specialistai (socialiniai darbuotojai, kt.)“, arba „... socialinę pagalbą teikiantys ne socialinių paslaugų įstaigų nariai“?).

Tyrimo strategija: kokybinis lyginamasis tyrimas. Tyrimui buvo pasitelktos Della Porta metodologinės įžvalgos, leidžiančios iš įvairių perspektyvų išsamiai ir kompleksiskai įvertinti socialinių paslaugų sistemų veikimą krizių atveju. Della Porta pabrėžia, kad socialiniai reiškiniai neatsiejami nuo jų socialinio, istorinio ir kultūrinio konteksto. Krizių atveju šis kontekstas tampa ypač svarbus, nes jis formuoja tiek pačią krizę, tiek visuomenės reakciją į ją, tad socialinių paslaugų sistemų veikimas krizės metu priklausys nuo konkrečios šalies istorijos, kultūros, politinių institucijų ir socialinės struktūros (Della Porta, 2008). Ši autorė ragina analizuoti socialinius reiškinius įvairiais lygmenimis; krizių kontekste tokia analizė apima ne tik valstybės institucijų ir politikų veiksmus, bet ir kitų piliečių, savanorių, nevyriausybinių organizacijų vaidmenį, būtinybę atsižvelgti į skirtingų socialinių grupių patirtį ir poreikius. Krizių metu socialiniai judėjimai atlieka svarbų vaidmenį: jie užpildo viešojo sektoriaus paliktas spragas, skatina socialinių paslaugų sistemos pokyčius. Ne mažiau svarbi Della Porta nuostata, kad tiek valdžia, tiek diskursai formuoja mūsų supratimą apie socialinę tikrovę. Krizės metu valdžia naudoja diskursus, pateisinančius tam tikrus savo sprendimus ir veiksmus, o socialiniai judėjimai inicijuoja alternatyvių diskursų radimąsi (Della Porta, 2009). Della Porta ir Keating (2008) pabrėžia, kad suprasti sudėtingus socialinius reiškinius geriausiai padeda įvairių tyrimo metodų sintezė (Della Porta ir Keating, 2008).

Duomenų rinkimo būdai: interviu, fokus grupės.

Tyrimo dalyviai ir atranka. Tyrimo dalyviai buvo sugrupuoti į dvi pagrindines grupes: 1) Formalūs pagalbos teikėjai – socialiniai darbuotojai, atstovaujantys skirtingoms savivaldybėms, biudžetinėms ir nevyriausybiniams socialinio darbo įstaigoms, bei už socialinių paslaugų administravimą atsakingų savivaldybių padalinių vadovai, jie toliau tekste vadinami formaliais socialinių paslaugų teikėjais (8 fokus grupės); 2) neformalūs pagalbos teikėjai – jie toliau tekste vadinami „kiti“ (10 interviu), jiems tyrime atstovavo „Sienos grupės“ savanoriai. Tyrimui atlikti buvo pasirinktos skirtingo dydžio savivaldybės (didmiesčio, miesto, rajono) iš skirtingų Lietuvos regionų. „Kiti“ pagalbos teikėjai buvo atrinkti sniego gniūžtės principu formaliems paslaugų teikėjams pasidalijus informacija apie „Sienos grupės“ veiklą.

Duomenų analizės būdas: kokybinė ekspertų interviu turinio analizė.

Tyrimo eiga. Šiame tyrime į socialinių paslaugų sistemą žvelgiama kaip į socialinę erdvę, o į „kitus“ pagalbos teikėjus – kaip į kitų socialinių erdvių dalyvius. Šių – forma-

lių ir mažiau formalių – veikėjų bendra(darbia)vimas apima „ribų valdymą“, tenkinant žmonių, kurie yra įvairių pagalbos iniciatyvų dėmesio centre, poreikius.

Gyventojų, o kartu ir pažeidžiamų visuomenės grupių socialinių paslaugų poreikius Lietuvoje turi užtikrinti savivaldybės. Pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą, savivaldybės atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas, kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę. Atsižvelgiant į tai, kad socialinių paslaugų teikimas prasideda nuo jų organizavimo iki pagalbos suteikimo konkrečiam asmeniui, į tyrimą buvo įtraukti ir už socialinių paslaugų administravimą atsakingų savivaldybių padalinių vadovai, ir socialiniai darbuotojai, dirbantys savivaldybių biudžetinėse įstaigose ir nevyriausybinėse organizacijose. Organizuotos 2 fokus grupės su savivaldybių padalinių vadovais, atsakingais už socialinių paslaugų organizavimą, ir 6 fokus grupės su socialinių paslaugų teikėjais, atstovaujančiais biudžetinėms įstaigoms ir nevyriausybiniams organizacijoms. Šiose fokus grupėse dalyvavo atstovai iš 15 savivaldybių.

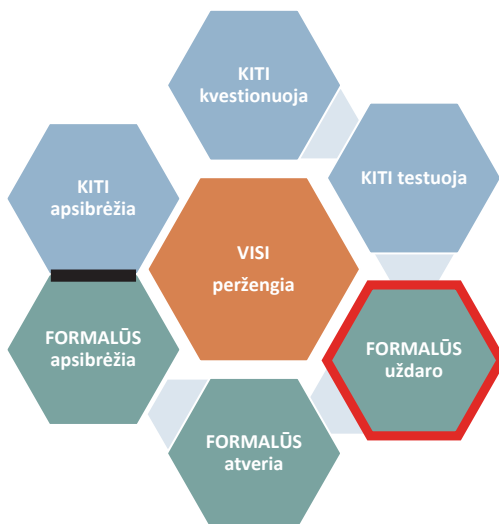
Savivaldybės buvo pasirinktos siekiant aprėpti visus šalies regionus, kartu atliepti ir skirtingų savivaldybių dydį – didmiesčio, miesto ir rajonų savivaldybes. Be to, atsižvelgiant į tai, kad paslaugų teikėjai dažnai specializuojasi darbe su konkrečia pažeidžiama grupe, fokus grupės buvo tikslingai organizuojamos įtraukiant tokias pažeidžiamas grupes – asmenys su negalia, mažiau galimybių turintis jaunimas, senyvo amžiaus asmenys, neteisėtai sieną kirtę migrantai bei karo pabėgėliai. Diskusijos fokus grupėje metodas pasirinktas atsižvelgiant į laiką: kadangi kai kurios krizės prasidėjo prieš kelis metus (pavyzdžiui, pandemija), skirtingų dalyvių dalyvavimas vienoje diskusijoje padėjo jiems prisiminti patirtus iššūkius ir kaip jie buvo sprendžiami.

Kadangi savivaldybė atsako tik už jos teritorijoje gyvenančių asmenų socialinių paslaugų poreikius, neteisėtos migracijos krizė ir karas Ukrainoje padidino socialinių paslaugų poreikių aprėptį, už kurią šalies savivaldybės formaliai nėra atsakingos. Todėl tyrime naudojant sniego gniūžtės metodą kreiptasi į kitus pagalbos teikėjus, kurie nėra formalūs socialinių paslaugų teikėjai, bet įsitraukė į pagalbą vedami humanitarinių tikslų.

Tyrimo rezultatai

Interviu su formaliais socialinių paslaugų teikėjais ir „kitų“ organizacijų atstovais analizė išryškino keletą strategijų, kurias taiko tiek vieni, tiek kiti tomis situacijomis, kai kyla poreikis bendra(darbia)uti siekiant atliepti žmonių, kuriems reikalinga pagalba, poreikius. Sąveikos ribų valdymas apibendrintas veiksmazodžiais, kurie iliustruojami 1 pav. (patogumo dėlei įvedamos santrumpos „formalūs“ (socialinių paslaugų srities atstovai) ir „kiti“ (teikiantys neformalias socialines paslaugas). Ribų valdymo strategijos įvardijamos veiksmazodžiais.

Formalių socialinių paslaugų srities atstovų veiksmai gali būti apibendrinti žodžiais: atveria ribas, peržengia ribas, apibrėžia ribas, uždaro ribas. 1 lentelėje pateikiami šias ribų valdymo strategijas iliustruojančios citatos, kartu apibrėžiant situaciją, kuri tą strategiją lemia.

1 pav. Formalių socialinių paslaugų srities atstovų ir „kitų“ pagalbos teikėjų sąveikos ribų valdymo strategijos

1 lentelė. Socialines paslaugas teikiančių profesionalų ribų valdymo strategijos ir jų įgyvendinimas

Ribų valdymo strategija	Situacija	Iliustracija
Atveria ribas	Formalūs socialinių paslaugų teikėjai informuoja „kitus“ pagalbos teikėjus apie veiklos, kuri užpildytų pabėgėlių gyvenimą, poreikius (SD1, Pabėgėlių centras). Kita vertus, „kiti“ taip pat informuoja formalius socialinių paslaugų teikėjus apie nepatenkintus poreikius, kuriuos jie pastebi.	„Jei matome, kad reikia veiklos, skambiname į organizacijas... Atvykę į centrą, jie patys mato poreikius ir pasako mums apie juos, taip pat tai, ką jie gali padaryti, o ko ne... tada mes patys tai darome“ (Marijampolė, Lina).
Peržengia ribas	Sudėtingos paslaugų gavėjų gyvenimo situacijos paskatina formalius socialinių paslaugų teikėjus bendradarbiauti su ambasadoriais, ligoninėmis ir kt., imtis papildomų iniciatyvų peržengiant įprastą, teisės aktais reglamentuotą tarpininkavimą atliepiant individualius poreikius.	„Santaros ligoninės gydytojai mus informavo, kad šių vaistų Lietuvoje tikrai nėra, nes mūsų pacientai gydomi pažangesniais vaistais. Tuomet kreipėmės į Vokietijos ambasadą ir Vokietija surado šių vaistų. Ketvirtadienį viskas prasidėjo, o antradienį vaistai iš Vokietijos atkeliavo į Lvovo ligoninę (Anykščiai, Vaida). Tačiau kitais atvejais – kai yra aiškūs nurodymai, veikimo principai, ir kai pagalbos reikalingi asmenys uždaryti kitoje sistemoje (net ir fiziškai) – formalūs socialinių paslaugų teikėjai paklūsta sistemai (žr. žemiau „uždaro ribas“).

Ribų valdymo strategija	Situacija	Iliustracija
Apsibrėžia ribas	Didelės įtampos situacijoje formalūs socialinių paslaugų teikėjai neklausia, ar tai yra jų užduotis, jie tiesiog veikia. Tačiau šis klausimas išskyla vėliau.	„Svarbu suprasti, ar galime tai padaryti, ar... Turiu omenyje, ar nepradėjome gydyti žmonių, ar nepradėjome teikti psichologinių konsultacijų? Kalbėtis su žmogumi, sumažinti įtampą yra vienas dalykas, bet tada... Reikia nusistatyti ribas, negalima perimti kitų specialistų darbo ir, tarkime, rezultatų, kurių jie tikisi“ (Utena, Joris).
Uždaro ribas	Formalūs socialinių paslaugų teikėjai nebendradarbiauja su humanitarinėmis grupėmis, padedančiomis migrantams, neteisėtai kirtusiems Lietuvos sieną.	„Kito“ pagalbos teikėjo komentaras apie formalius socialinių paslaugų teikėjus: „Socialiniai darbuotojai negalėjo teikti paslaugų šiems pabėgėliams dėl to, kad yra priklausomi nuo valstybės“ („Sienos grupė“, Ada).

Kaip matyti iš 1 lentelės, formalūs socialinių paslaugų teikėjai naudoja įvairias ribų valdymo strategijas, prireikus yra lankstūs ir linkę ribas peržengti, tačiau esant tam tikroms aplinkybėms (dažniausiai susijusioms su veiklos teisėtumu arba mandato ribomis) užsidaro savo profesijoje arba, jei ir atsiveria, tai tik neperžengdami teisėto veikimo ribų. Kaip rodo 1 lentelėje pateiktas pavyzdys, formalūs socialinių paslaugų teikėjai, esant poreikiui, imasi daugiau atsakomybių, veikia lanksčiai ir kūrybiškai, tačiau jie veikia peržengdami tik sąlygines, saugias veikimo ribas: teikia pagalbą nelaimėje atsidūrusiems ukrainiečiams, dėl kurios bendrai palankiai sutariama visuomenėje. Kita vertus, kai panašios pagalbos prireikia neteisėtai sieną kirtusiems migrantams, atsidūrusiems socialiai pažeidžiamoje situacijoje, formalūs socialinių paslaugų teikėjai atsisako jiems teikti paslaugas, bendradarbiauti su „paribio“ veikėjais, neturinčiais oficialaus mandato padėti, uždarydami ribas, vengdami veikti neapibrėžtoje, nesaugioje, teisės aktais neapibrėžtoje erdvėje.

Kur kas lanksčiau ribų peržengimą mato „kiti“ veikėjai, savo naratyvuose neretai pabrėždami balansavimą ant teisėtumo ribos (ir pastangas jos neperžengti, bet ir gelbėti migrantų gyvybes, žr. 2 lentelę). Savo veiklos pradžioje, apčiuopę neatlieptos pagalbos poreikį, jie testuoja ribas, o įsitikinę, kad formalūs socialinių paslaugų teikėjai palieka didelių spragų, peržengia ribas, įprastas kitiems socialinės pagalbos teikėjams, ir nubrėžia savo veiklos ribas. Kalbant apie ribų valdymą, „kiti“ savo veikloje nuolat susiduria su įvairių pagalbos sistemų apibrėžtomis ir – ypač – uždarytomis ribomis. Šių ribų užvėrimas, kaip matyti 2 lentelėje, gali kelti grėsmę pažeidžiamų asmenų sveikatai ir gyvybei, tad šių veikėjų reikšminga funkcija yra kvestionuoti bei atverti uždarytas ribas, kad būtų teikiamos paslaugos, atkuriamas teisingumas, gelbstimos gyvybės.

2 lentelė. Kitų organizacijų atstovų naudojamos ribų valdymo strategijos sąveikaujant su formaliais socialinių paslaugų teikėjais

Ribų valdymo strategija	Situacija	Iliustracija
Tikrina (testuoja) ribas	„Kiti“ apžiūri, įvertina situaciją, kitų veikėjų pastangas ir apribojimus padėti, neretai suvokdami, kokios kliūtys („ribos“) trukdo formaliems socialinių paslaugų teikėjams priimti atsakomybę.	„Pradžioje didžiausią vaidmenį atliko Raudonasis Kryžius, Caritas, Maltiečiai. Jų ribos kitokios nei mūsų, jie „priklauso“ nuo valstybės. Buvo trinties, nepasitikėjimo vieni kitais. Su laiku pradėjome artėti su jom. Ypač arti valstybės sienos. Socialiniai darbuotojai negalėjo sau leisti ten pagalbos dėl santykio su valstybe“ („Sienos grupė“, Dominyka).
Apsibrėžia ribas	„Kiti“ pagalbos teikėjai apibrėžia savo veikimo ribas balansuodami tarp veiklos teisėtumo ir humanitarinių poreikių.	„Mūsų nusibrėžtos ribos – humanitarinė pagalba, žinojome, kad, pavyzdžiui, negalime transportuoti iš miško sieną kirtusių migrantų. Tekdavo ir palikti miške suteikus minimalią pagalbą (nenorėjome būti apkaltinti nelegaliu žmonių gabenimu)“ („Sienos grupė“, Dominyka).
Peržengia ribas	„Kiti“ pagalbos teikėjai atveda žmones, kuriems reikia pagalbos, pas formalius socialinių paslaugų teikėjus, tarpininkauja ieškant darbo, padeda užsiregistruoti pas gydytoją, moko kalbos ir kt. Kad šios paslaugos būtų suteiktos neteisėtai sieną kirtusiems migrantams, atsidūrusiems socialiai pažeidžiamoje situacijoje, neretai tenka pasitelkti teisinę argumentaciją (žr. „Kvestionuoja kitų nustatytas ribas“). Tačiau ne mažiau svarbu, kad „kiti“ veikėjai itin pabrėžia savo moralinę atsakomybę – šviesti visuomenę, keisti politikų požiūrį, humanizuoti socialinės paramos sistemą.	„Manau, kad kai kalbame apie save, kaip apie humanitarinės pagalbos teikėjus, tai yra viena. Bet taip pat manau, kad pagrindinis mūsų organizacijos tikslas yra kurti šiek tiek atviresnę, įvairesnę, žmogaus teises gerbiančią visuomenę. Taigi, tai labai platus ir, sakyčiau, būtent tai mes ir stengiamės daryti, nes, pavyzdžiui, nežinau, man asmeniškai „Sienos grupės“ veikla yra skirta ne tik padėti žmonėms, bet ir padėti gydyti mūsų visuomenę“ („Sienos grupė“, Jonė). „Taip, dar pridurčiau, kad mes dažnai sakome, jog mūsų tikslas – užpildyti Lietuvos sistemos spragas. Taigi užpildyti teisinės sistemos ir socialinės paramos sistemos spragas. Kad tik turėtume tokią pačią socialinę sistemą tiems užsieniečiams, kaip ir mes patys. Taigi užpildyti spragas ir užpildyti nelygybę“ („Sienos grupė“, Ada).
Kvestionuoja kitų nusistatytas ribas	„Kiti“ derasi su formalių socialinių paslaugų teikėjais dėl jų nusistatytų ribų, taip pat kišasi į bent jau keturių sistemų (sveikatos, socialinės paramos, teisingumo ir vidaus reikalų) sąveiką, kvestionuoja jų ribas ir ribų saugojimą.	„Tai ką mes dabar darome, mes pasakome atvykėliams duoti [gydytojams] Aurėjos [teisininkės] numerį, ir tuomet gydytojai turi paskambinti Aurėjai ir tada Aurėja jiems paaiškins teisę“ („Sienos grupė“, Ada). „Tai, pavyzdžiui, Alba, tu praėjusią savaitę sirgai ir mes nežinojom, kuris sveikatos draudimas leis gauti nemokamas paslaugas. Turėtų būti teikiamas, bet gydytojai to nežino“ („Sienos grupė“, Ada).

Ribų valdymo strategija	Situacija	Iliustracija
		„Raudonasis Kryžius, jie turėjo sutartį [leidžiančią] įeiti į stovyklas tam tikru metu, kai žmonės jau pateikė prieglobsčio prašymą. O mes esame čia, kad būtume balsu ir tų organizacijų taip pat“ („Sienos grupė“, Jonė). „... Mes teikiama paraiškas Europos žmogaus teisių teismui“ („Sienos grupė“, Ada).

Diskusija

Krizių metu socialinių erdvių (pagalbą teikiančių veikėjų veikimo apimties ir pobūdžio) ribos keičiasi: jos gali siaurėti dėl įvairių apribojimų (pvz., karantino metu prarandama galimybė teikti dalį paslaugų) arba gali plėstis dėl atsiradusių naujų poreikių, naujų klientų grupių (karo pabėgėlių iš Ukrainos). Interviu duomenys atskleidė, kad krizių kontekste, formalių socialinių paslaugų teikėjai yra linkę veikti apibrėžtose ribose (apibrėžtumą suvokiant ne tik kaip teisinį reguliavimą, bet ir kaip atskiroms visuomenės grupėms palankų arba priešišką visuomenės diskursą), permesti atsakomybes arba jų neprisiimti, o paribyje veikiančios pagalbos teikėjai dažnai perkelia pagalbos stokojančias sritis į horizontalią atsakomybę ir neleidžia formalioms institucijoms „slėptis“ už apibrėžtų sistemos ribų.

„Kitų“ pagalbos teikėjų veikla, jų prisiimamos funkcijos užpildant spragas, ribų peržengimas gali trikdyti tradicinių sistemų atstovus, vertinančius ribų teikiamą saugumą, prognozuotumą, kurie tampa ypač svarbūs patiriant krizes. „Sienos grupė“ ir „kiti“ veikėjai išderina krizę patiriančias sistemas, nes imasi skirtingų atsakomybių, medicinos ar socialinės pagalbos teikimo, humanitarinės veiklos, teisinių bylų ar politinės advokacijos. Pats pavadinimas – „Sienos grupė“ tarsi suponuoja, kad jiems rūpi viskas, kas nutinka migrantams peržengus formalią valstybes skiriančią ribą – sieną, taip pat – kas vyksta valstybėse, atstumiančiose neteisėtus migrantus. Vadinasi, darbą su ribomis suvokiant kaip bendrą prasmės kūrimo praktiką (Lunkka et al., 2022.), „kiti“ imasi prikišamai viešo samprotavimo apie įvairių sistemų ribas, kritikuoja bendrą valstybės politiką ir visuomenėje dominuojantį naratyvą apie neteisėtą migraciją.

„Kiti“ pagalbos teikėjai, ypač „Sienos grupė“, atlieka unikalią jungimo paskirtį. Viena vertus, jie veikia geografiškai apibrėžtoje paribio erdvėje (pasienyje), kurioje atsiduria neteisėtai sieną kirtę migrantai ir kuri yra labai tiesiogiai apribota draudimais. Kita vertus, „Sienos grupės“ kuriamos jungtys yra ne tiek tarp sistemų, kurioms iki šiol dar nėra pavykę susitelkti, pasiekti sutarimą ir teikti pagalbą, kiek savo pačių pastangomis arba bendradarbiaujant su atskirais kitų sistemų atstovais, padėti išgyventi ir apginti Lietuvos pasienyje atsidūrusių neteisėtai atvykusių migrantų teises. Williams, Corbin ir McNamara (2007) pažymi dviprasmišką „kitų“ pagalbos teikėjų vaidmenį, galintį lemti konfliktuojančius naratyvus, jų atmetimo, marginalizavimo riziką (pvz., Edwards, Lunt ir Stamou, 2010), tačiau ilgainiui, kaip pažymi Jones (2010) savo istorinėje analizėje,

šie asmenys, grupės ar profesijos yra įvertinami už savo ilgametę nuoseklią veiklą (cit. iš Akkerman ir Bakker, 2011). Nors ne visai tiesiogiai, tačiau tokių į ilgalaikę perspektyvą orientuotų apmąstymų buvo girdima „Sienos grupės“ atstovų naratyvuose, pastebint savo vaidmens fundamentalią svarbą („kurti šiek tiek atviresnę, įvairesnę, žmogaus teises gerbiančią visuomenę“ – Siena, RIII) ir jo kaitą („nuo piktadarių prie sergėtojų“ („from villains to vigilants“)... manau, kad mūsų vaidmuo pasikeitė nuo kažko, į ką žiūrima kaip į nusikaltėlius, iki teisėtų ir tarsi priimtinių įstatymų leidėjų kritikų“ („Siena“ RI).

Riboms valdyti, kaip teigia Wenger-Trayner ir kt. (2017), svarbi bendra kalba, bendro žodyno kūrimas. Jį galima pastebėti sprendžiant pabėgėlių iš Ukrainos problemas, kai buvo visuotinis sutarimas padėti, susitelkti ir bendradarbiauti. Tokiame kontekste buvo matoma socialinio darbo lauko lyderystė, pavyzdžiui, rodant iniciatyvą bendradarbiauti, užpildyti neapibrėžtą zoną tarp skirtingų sistemų mandatų. Vis dėlto, jei „bendros kalbos“ kontekste formalūs socialinių paslaugų teikėjai užtikrintai veikė peržengdami sveikatos sistemos ribas, tai neteisėtai atvykusių migrantų atveju socialinių paslaugų sistemos elastingumo nepakako migrantų poreikiams atliepti.

Išvados

Žvelgiant į tyrimo rezultatus per socialinių erdvių prizmę, ryškėja, kad išorinės grėsmės, socialiniai ir geopolitiniai pokyčiai lemia *naujų* socialinių erdvių formavimąsi. Šių erdvių veikėjai keičia savo pozicijas ir santykius erdvėje ir laike. Tai yra formalių socialinių paslaugų teikėjai labiau atsiveria kitų veiklos sričių atstovams, leidžia pastariesiems peržengti įprastas jų veikimo ribas ir patiki jiems dalį socialinių paslaugų.

Tyrimas leido permąstyti ribų, jų kūrimo, takumo ir kaitos reikšmes. Nors ribos, kurios atskiria vienos srities profesionalus nuo kitų, gali kelti nesusipratimų dėl skirtingų kompetencijų, vertybių ar perspektyvų, tačiau kartu skirtingų veikėjų susitikimas „paribiuose“ sudaro prielaidas mokytis naujų dalykų. Taigi ribas tarp skirtingų veiklos sričių ir veikėjų galima vertinti kaip vietas, svarbias mokymuisi, taigi ir ASPS atsparumui didinti.

Riboms tarp skirtingų veikėjų ribų peržiūrėti ir valdyti reikia veiklios pauzės, kurioje galėtų vykti sąveikų, veikimo metodų ir patirties refleksija. Tačiau tyrime dalyvavę formalių socialinių paslaugų teikėjai teigė, kad turėjo mažai progų aptarti krizių valdymą, išmoktas pamokas, sukurtus bendradarbiavimo tinklus ar savo pakitusias funkcijas. Priešingai, „kitų“ pagalbos teikėjų naratyvuose refleksija, individuali ir komandoje, buvo minima dažnai. Šiuo požiūriu ir aprašomą tyrimą galima traktuoti kaip refleksijai skirtą erdvę, esančią toliau nuo dominuojančių grupių kontrolės, kasdienių įprastų praktikų ir todėl turinčią transformuojantį potencialą.

Krizių kontekstas (nesena COVID-19 pandemija, migrantų, stumiamų per Lietuvos–Baltarusijos sieną, iššūkis, pabėgėlių iš Ukrainos atvykimas, grėsmė iš Rusijos arba tikėtina ekologinė nelaimė dėl Astravo atominės jėgainės sprogimo) yra tinkamas laikas stebėti ir tyrinėti socialinių erdvių ribų kaitos dinamiką, skirtingų veikėjų sąveikas,

kuriamus bendradarbiavimo tinklus, atsiveriančias naujas veiklos galimybes ir veikimo ribotumus. Šioje takioje iššūkių ir paieškų, kaip juos atliepti, fazėje formuojasi naujų pagalbos teikėjų, naujų pagalbos formų kontūrai. Reflektuojama kiekvienos krizės patirtis leidžia konstruoti ateities projekcijas kitoms galimoms krizėms: neformalus pagalbos teikėjai išplečia ASPS ribas ateidami į formalią paslaugų teikimo rinką, o nauji pagalbos metodai tampa šių dienų poreikiu ir kasdienės veiklos dalimi.

Tyrimo ribotumai

Neformalių veikėjų dalyvavimas teikiant socialines paslaugas krizių kontekste analizuojamas pasitelkiant tik „Sienos grupės“ atvejį, todėl analizės rezultatai gali būti traktuojami tik kaip pirminės įžvalgos, kurias galima papildyti ar koreguoti pasitelkiant kitų neformalių veikėjų dalyvavimo pavyzdžius.

Literatūra

- Abbott, A. (1995). Boundaries of Social Work or Social Work of Boundaries? *Social Service Review*, 69(4), 545–562. <https://doi.org/10.1086/604148>
- Akkerman, S. F., & Bakker, A. (2011). Boundary crossing and boundary objects. *Review of Educational Research*, 81(2), 132–169. <https://doi.org/10.3102/0034654311404435>
- Bergström, J., & Dekker, S. W. A. (2014). Bridging the macro and the micro by considering the meso: reflections on the fractal nature of resilience. *Ecology and Society*, 19(4). <https://doi.org/10.5751/es-06956-190422>
- Bourdieu, P. (1997). The forms of capital. In: Halsey, A. H., Lauder, H., Brown, P., Wells, A. M., eds. In: *Education, Culture, and Society*. Oxford University Press, pp. 46–58.
- Bulley, D. (2013). Producing and Governing Community (through) Resilience. *Politics*, 33(4), 265–275. <https://doi.org/10.1111/1467-9256.12025>
- Della Porta, D. (Ed.). (2009). *Democracy in social movements*. Springer. <https://doi.org/10.1057/9780230240865>
- Porta, D. Della. (2008). Comparative analysis: case-oriented versus variable-oriented research. In D. Della Porta & M. Keating (Eds.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* (pp. 198–222). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.
- Della Porta, D., & Keating, M. (Eds.). (2008). Approaches and methodologies in the social sciences: A pluralist perspective. *Cambridge University Press*. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511801938>
- Edwards, A., Lunt, I., & Stamou, E. (2010). Inter-professional work and expertise: new roles at the boundaries of schools. *British Educational Research Journal*, 36(1), 27–45. <http://www.jstor.org/stable/27823585>
- Fairbanks, Robert. A Theoretical Primer on Space. By Robert P. Fairbanks II, University of Pennsylvania, School of Social Work, Philadelphia, USA. <https://ojs.uwindsor.ca/index.php/csw/article/download/5634/4604?inline=1>
- Farchi, T., Dopson, S., & Ferlie, E. (2022). Do We Still Need Professional Boundaries? The multiple influences of boundaries on interprofessional collaboration. *Organization Studies*, 44(2), 277–298. <https://doi.org/10.1177/01708406221074146>

- Friedman, V. J., Sykes, I., Lapidot-Lefler, N., & Haj, N. (2016). Social space as a generative image for dialogic organization development. In *Research in organizational change and development* (pp. 113–144). <https://doi.org/10.1108/s0897-30162016000024005>
- Williams, J., Corbin, B., & McNamara, O. (2007). Finding inquiry in discourses of audit and reform in primary schools. *International Journal of Educational Research*, 46(1–2), 57–67. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2007.07.006>
- LaLone, M. B. (2012). Neighbors helping neighbors. *Journal of Applied Social Science*, 6(2), 209–237. <https://doi.org/10.1177/1936724412458483>
- Lamont, M., & Molnár, V. (2002). The study of boundaries in the Social Sciences. *Annual Review of Sociology*, 28(1), 167–195. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141107>
- Liu, S. (2021). Between social spaces. *European Journal of Social Theory*, 24(1), 123–139. <https://doi.org/10.1177/1368431020905258>
- Liu, S., & Emirbayer, M. (2016). Field and Ecology. *Sociological Theory*, 34(1), 62–79. <https://doi.org/10.1177/0735275116632556>
- Lunkka, N., Jansson, N., Mainela, T., Suhonen, M., Meriläinen, M., Puhakka, V., & Wiik, H. (2021). Professional boundaries in action: Using reflective spaces for boundary work to incorporate a new healthcare role. *Human Relations*, 75(7), 1270–1297. <https://doi.org/10.1177/00187267211010363>
- Mattisson, K., Stroh, E., Carlsson, G., Fänge, A. M., Lethin, C., & Axmon, A. (2023). Neighborhood green spaces and use of social services in an older urban population. *Environmental Advances*, 14, 100448. <https://doi.org/10.1016/j.envadv.2023.100448>
- Mele, C., Sebastiani, R., & Corsaro, D. (2018). Service innovation as a social construction: The role of boundary objects. *Marketing Theory*, 19(3), 259–279. <https://doi.org/10.1177/1470593118809794>
- Murphy, B. L. (2007). Locating social capital in resilient community-level emergency management. *Natural Hazards*, 41(2), 297–315. <https://doi.org/10.1007/s11069-006-9037-6>
- Silber, Ilana Friedrich. (1995). Space, Fields, Boundaries: The Rise of Spatial Metaphors in Contemporary Sociological Theory. *Social Research*, 62(2), 323–355. <https://www.jstor.org/stable/40971096>
- Spatscheck, C., & Wolf-Ostermann, K. (2009). *Social Space Analyses and the Socio-Spatial Paradigm in Social Work*. (Working paper-serien; Vol. 2009, No. 1). Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Stanley, N., Larkins, C., Austerberry, H., Farrelly, N., Manthorpe, J., & Ridley, J. (2015). Rethinking place and the social work office in the delivery of children’s social work services. *Health & Social Care in the Community*, 24(1), 86–94. <https://doi.org/10.1111/hsc.12192>
- Star, S. L., & Griesemer, J. R. (1989). Institutional Ecology, ‘Translations’ and Boundary Objects: Amateurs and Professionals in Berkeley’s Museum of Vertebrate Zoology, 1907–39. *Social Studies of Science*, 19(3), 387–420. <https://doi.org/10.1177/030631289019003001>
- van Bochove, M., Tonkens, E., Verplanke, L., & Roggeveen, S. (2018). Reconstructing the professional domain: Boundary work of professionals and volunteers in the context of social service reform. *Current Sociology*, 66(3), 392–411. <https://doi.org/10.1177/0011392116677300>
- Wenger, E. (2000). Communities of Practice and Social Learning Systems. *Organization*, 7(2), 225–246. <https://doi.org/10.1177/135050840072002>
- Wenger-Trayner, B., Wenger-Trayner, E., Cameron, J., Eryigit-Madzwamuse, S., & Hart, A. (2017). Boundaries and Boundary Objects: An evaluation framework for Mixed Methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 13(3), 321–338. <https://doi.org/10.1177/1558689817732225>